

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

Тетяна Іванівна НІКІФОРОВА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права та процесу

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,

nikiforovat27@i.ua

УДК 343.21:343.335

ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНУ ПРОБАЦІЇ ТА ІНСТИТУЦІЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ ПРОБАЦІЇ

Проаналізовано чинне національне законодавство, яким врегульовано організацію та здійснення пробації в Україні в аспекті регламентації співпраці органу пробації з інституціями громадянського суспільства. Встановлено, що така співпраця можлива шляхом залучення волонтерів пробації до виконання завдань пов'язаних із наглядом за засудженими та здійсненням з ними соціально-виховної роботи, а також шляхом взаємодії на договірній основі з підприємствами, установами, організаціями, незалежно від форм власності. Виявлено недоліки такої регламентації, зокрема невідповідність між нормами Закону України «Про пробацію» та Положення про організацію діяльності волонтерів пробації в частині залучення волонтерів до співпраці. Запропоновано у Законі «Про пробацію» регламентувати засади співпраці органу пробації з громадськими та релігійними організаціями із визначенням взаємних прав та обов'язків, відповідальності, нагляду та контролю за діяльністю відповідних організацій у сфері пробації з боку органу пробації. Проаналізовано перспективність та ефективність тісної співпраці органу пробації з релігійними організаціями, особливо щодо здійснення соціально-виховної роботи із за-

судженими, на підставі зарубіжного досвіду та досвіду співпраці органів держави та релігійних організацій у сфері ресоціалізації засуджених та забезпечення безпеки суспільства. Зроблено висновок, що реальне запровадження пробації (не формальне виконання відповідних законодавчих положень, а реальна співпраця з особою, яка вчинила злочин, спрямована на запобігання вчинення нею нових злочинів без ізоляції її від суспільства, а навпаки із реальним залученням до суспільних процесів) не можливе без тісної співпраці органів пробації з інституціями громадянського суспільства. Запропоновано на законодавчому рівні закріпити можливість розроблення та реалізації релігійними організаціями недержавних альтернативних пробаційних програм щодо осіб, звільнених від покарання з випробуванням. Також пропонується надати можливість особам, звільненим від відбування покарання з випробуванням брати участь у виборі виду пробаційної програми.

Ключові слова: пробація, пробаційна програма, волонтер пробації, капелан, громадськість, інституції громадянського суспільства, громадські організації, релігійні організації.

Впровадження пробації в Україні є сьогодні чи не найактуальнішою темою досліджень у галузі кримінально-виконавчого права. Однак багатоаспектність цього явища та масштабність процесу визначає все нові горизонти для здійснення наукових пошуків. Постійне реформування органу пробації, розширення повноважень офіцерів пробації, запровадження нових методів роботи із засудженими, перший практичний досвід здійснення певних видів пробації створює підстави для наукового аналізу та дослідження цих явищ. Сьогодні, в умовах реформування органу пробації, комплектування його штату, навчання та підвищення кваліфікації офіцерів пробації, надзвичайно актуальним є питання взаємодії органу пробації та інституцій громадянського суспільства у реалізації мети пробації.

Аналіз загальних засад становлення інституту пробації в Україні, окремі аспекти інституту пробації в зарубіжних країнах, взаємодії органів пробації та інституцій громадянського суспільства здійснили К. А. Автухов, І. С. Алексеев, О. В. Беца, І. Г. Богатирьов, О. І. Богатирьова, Л. В. Багрій-Шахматов, О. М. Джужа, С. О. Виноградова, Т. А. Денисова, В. М. Дрьомін, І. Ю. Карпушева, Н. І. Калашник, О. О. Книженко, В. М. Лиска, В. А. Львовчкін, Є. С. Назимко, М. В. Палій, Ю. М. Станович, Т. П. Ткач, О. В. Ткачова, М. І. Хавронюк, С. І. Халимон, Д. В. Ягунов, І. С. Яковець та інші вчені.

Метою статті є аналіз нормативного регулювання співпраці органів пробації та недержавних установ й організацій в Україні, практики зарубіжних країн у цьому аспекті, досвіду України у сфері співпраці держави та громадськості щодо забезпечення безпеки, ресоціа-

лізації особи, яка вчинила злочин, виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, визначення ефективності та перспектив участі релігійних організацій, їх представників, капеланів у реалізації завдань та мети пробації.

Поняття «пробація» розглядається у декількох значеннях [1, с. 82–83; 2, с. 152]. Найбільш прийнятною серед вчених-криміналістів та законодавців є концепція пробації як методу роботи із злочинцями. Саме таке розуміння пробації знайшло свої відображення в міжнародних документах, зокрема у Рекомендації Комітету Міністрів державам-членам про Правила Ради Європи про пробацію (прийнятій Комітетом Міністрів 20 січня 2010 р.) та національному законодавчі багатьох держав. У Правилах пробація передбачає широке коло видів діяльності й заходів виховного впливу, включаючи нагляд, контроль і надання допомоги, які спрямовані на залучення засудженого у громадське життя, а також на забезпечення безпеки суспільства. Таким чином акцент у цьому визначенні робиться не на формальних ознаках чи каральній функції, а на кінцевій меті, якою є ресоціалізація злочинця та гарантування безпеки суспільства [1, с. 83].

У світі пробація має давню історію та великий досвід застосування. В Україні практичне запровадження пробації розпочалося з прийняттям 5 лютого 2015 р. Закону «Про пробацію» [3]. На підставі цього Закону було прийнято низку інших нормативно-правових актів та внесено зміни до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та Кримінально-виконавчого кодексу України. Законодавче врегулювання пробації в Україні ґрунтується на міжнародних нормативно-правових актах у цій сфері, враховує законодавство та досвід регулювання зарубіжних держав. Проте, як слушно зауважує Д. В. Ягунов, запровадження пробації в Україні повинно мати не формально-юридичне регулювання складних соціальних відносин, а концептуально-ідеологічне обґрунтування. «Мається на увазі не декларативно-описове зображення формально-юридичної сутності того чи іншого альтернативного покарання або повноважень кримінально-виконавчої інспекції та її місця в структурі державного управління пенітенціарною системою України. Йдеться про реальні показники ефективності альтернативних покарань й покарань з випробуванням та рецидиву після їх відбування, про соціологічні та психологічні дослідження процесів виконання альтернативних покарань, ставлення офіцерів кримінально-виконавчої інспекції та самих засуджених до завдань та реалій покарання тощо» [2, с. 148]. Тобто запровадження пробації в Україні повинно стати не просто формальним перетворенням кримінально-виконавчої інспекції в службу пробації із покладенням на офіцерів пробації нових більш складних завдань, які вони через брак фінансування та обмеженість персоналу зможуть виконувати лише формально. Потрібно створити базу для того, щоб мету пробації було досягнуто.

Метою пробації, в першу чергу, є гарантування безпеки суспільства. Проте мова йде про модель динамічної безпеки, де, на відмі-

ну від статичної безпеки, основним методом гарантування безпеки є не ізоляція загрози, а управління ризиками. Тобто не ізолюючи особу від суспільства, держава повинна здійснювати такий нагляд, контроль та вплив на відповідну особу, за якого унеможливується повторне вчинення злочину цією особою. Це передбачає постійний супровід у соціумі особи, яка може становити загрозу безпеці суспільства. Тому служби пробації європейських держав у сучасних умовах «працюють» у напрямку посилення інтенсивності нагляду, створення нових умов, зобов'язань, обмежень та обов'язків для клієнтів пробації, що, в свою чергу, викликає необхідність залучення більшої кількості офіцерів до здійснення нагляду за злочинцями [2, с. 167]. Для України теж актуальним є питання розширення повноважень органу пробації порівняно із повноваженнями кримінально-виконавчої інспекції. Так, зазначається, що ключовою відмінністю існуючої системи пробації від минулої системи виконання покарань, альтернативних позбавленню волі, є її соціальна складова, що включає заходи соціальної реабілітації засуджених, соціальної допомоги, ресоціалізації, заходи соціальної підтримки та контролю, що мають вирішити завдання попередження повторного вчинення злочинів [4, с. 166]. А це потребує високопрофесійного, високоморального, духовно розвинутого й фізично підготовленого працівника, здатного виконувати покладені на нього соціально значущі функції на основі найсучасніших підходів і методів роботи. Складність та багатоаспектність завдань, виконання яких покладено на персонал пробації, зумовлює необхідність набуття та опанування широкого спектра знань, умінь та навичок, які мають міждисциплінарний характер, оскільки пробаційні заходи за своїм змістом включають не тільки суто юридичні, а й також педагогічні, психологічні та соціальні аспекти [5, с. 71]. Однак, формулюючи пропозиції щодо надання персоналу органу пробації додаткових повноважень, одночасно треба вести мову про збільшення штатної чисельності персоналу органу пробації. В іншому випадку є ризик перевантаження новими повноваженнями та обов'язками, що призведе в кінцевому результаті до формального підходу в роботі. Проте, як слушно зазначає В. Туляков, будівництво нової бюрократичної машини з послідовним розширенням кількості держапарату (заміна службою пробації системи органів кримінально-виконавчої інспекції не може бути зведеною до термінологічних проблем) у період системної економічної кризи не відповідає принципам раціонального використання державних коштів [6].

Слід зазначити, що і європейські держави мають інші шляхи вирішення цього питання. Це, безумовно, залучення громадськості до здійснення пробації. Участь громадськості має місце в реалізації всіх функцій держави, що відповідає принципам громадянського суспільства. Залучення громадськості до здійснення пробації не є досягненням сучасного суспільства. Скоріше навпаки, пробація виникла в результаті діяльності громадських, у першу чергу, релігійних організацій. Лише в середині ХХ ст. держава монополізувала управління у цій сфері, хоча виконання багатьох функцій залишилося саме в громад-

ських організацій. У першу чергу мова йде про здійснення соціально-виховної роботи, допомоги у працевлаштуванні, здобутті освіти, знаходженні місця проживання, тобто заходів, спрямованих на адаптацію особи в суспільстві. Рівень взаємодії держави та громадськості у сфері пробації визначається кожною державою залежно від історичного розвитку, менталітету населення, соціально-економічної ситуації тощо. Однак успішне впровадження моделі динамічної безпеки можливе лише за умови співробітництва органів держави, місцевого самоврядування та інституцій громадянського суспільства. Безумовно, держава не може делегувати функції забезпечення та гарантування, а тим більше відповідальність за стан безпеки в країні неурядовим організаціям, але функції підтримки, соціального супроводу, набуття компетентностей, важливих для життя в суспільстві, тощо, за умов контролю державою можуть здійснюватися іншими суб'єктами [7, с. 79–80].

Тому вважаємо, що реальне запровадження пробації (не формальне виконання відповідних законодавчих положень, а реальна співпраця з особою, яка вчинила злочин, спрямована на запобігання вчинення нею нових злочинів без ізоляції її від суспільства, а навпаки — із реальним залученням до суспільних процесів) не можливе без тісної співпраці органів пробації з інституціями громадянського суспільства.

Звичайно для України співпраця держави та громадськості у сфері забезпечення безпеки, ресоціалізації особи, яка вчинила злочин, виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, не є абсолютно новою. Можна навіть сказати, що Україна має досить вдалий досвід у цій сфері. Проте запровадження пробації виводить цю співпрацю на дещо інший рівень. Певний практичний досвід такої співпраці теж вже є в Україні. Мова йде про реалізацію пілотних проектів запровадження пробації в Україні до прийняття Закону «Про пробацію». Так, починаючи з 2011 року, у співпраці з Генеральним директором з прав людини і норм права Ради Європи Державна пенітенціарна служба України реалізує проект «Підтримка реформи пенітенціарної системи в Україні». У рамках цього проекту у м. Полтава на базі недержавної організації «Світло надії», створено модель майстерні, на базі якої організоване відбування покарання у виді громадських робіт, а також організовано навчання з професії та працевлаштування засуджених. Пенітенціарну пробацію уже тривалий час, за сприяння Державної пенітенціарної служби України, Всеукраїнської благодійної організації «Конвіктус Україна» та уряду Швеції реалізує соціальна установа «Дім на півдорозі». Команда цього центру на безкоштовній основі працює із жінками, які повертаються із місць позбавлення волі й на основі триступеневої всесторонньої програми реінтеграції докладають максимум зусиль, аби жінки повторно не потрапляли до місць позбавлення волі.

У Законі України «Про пробацію» закладено певні норми щодо співпраці органу пробації з інституціями громадянського суспільства [3]. Ст. 20 Закону передбачено можливість здійснення волонтер-

ської діяльності, пов'язаної з пробацією, основним завданням якої є сприяння органу пробації у здійсненні нагляду за засудженими та проведенні з ними соціально-виховної роботи. Свої повноваження волонтери пробації повинні здійснювати під наглядом персоналу органу пробації. Згідно з п. 2 ст. 2 Закону волонтер пробації — це фізична особа, яка досягла вісімнадцятирічного віку, уповноважена органом пробації та волонтерською організацією на виконання окремих завдань, пов'язаних із пробацією, на добровільній та безоплатній основі. Організація діяльності волонтерів пробації здійснюється на підставі Положення, затвердженого Міністерством юстиції 17 січня 2017 р. [8]. Згідно з цим положенням, свої повноваження волонтери пробації мають здійснювати під керівництвом та за завданням органу пробації. Залучення особи до волонтерської діяльності, пов'язаної з пробацією, здійснюється уповноваженим органом з питань пробації за письмовою заявою цієї особи після проходження співбесіди з працівником уповноваженого органу з питань пробації та заповнення анкети волонтера пробації. Під час співбесіди з'ясовується здатність особи до волонтерської діяльності, пов'язаної з пробацією з урахуванням професії, освіти, досвіду роботи, мотивації тощо. Уповноважений орган з питань пробації укладає з волонтером пробації, який бере участь у здійсненні нагляду за суб'єктами пробації та проведенні з ними соціально-виховної роботи, договір про провадження волонтерської діяльності, пов'язаної з пробацією. Слід зазначити, що, крім Закону України «Про пробацію» та вищевказаного Положення, діяльність волонтерів пробації регулюється Законом України «Про волонтерську діяльність» від 19 квітня 2011 р. [9]. Звичайно, аналіз норм відповідних нормативно-правових актів щодо здійснення діяльності волонтерів пробації необхідно проводити одночасно з аналізом практики їх застосування, яка поки що є зовсім незначною. Проте висловлюються деякі критичні зауваження щодо визначення поняття волонтера пробації. Зокрема, зазначається, що у ст. 2 Закону України «Про пробацію» волонтер пробації визначається як фізична особа, яка досягла вісімнадцятирічного віку, уповноважена органом пробації та волонтерською організацією на виконання окремих завдань, пов'язаних із пробацією, на добровільній та безоплатній основі. Таким чином, особа, яка виявляє бажання стати волонтером саме в органі пробації, повинна не лише увійти до волонтерської організації, а й отримати від неї відповідне уповноваження, форма, зміст і значення якого чинними нормативними актами не встановлені. Крім того, здійснювати волонтерство індивідуально така особа фактично також не може (бо не буде вважатися уповноваженою від організації), що значно обмежує можливості громадян, встановлені Законом «Про волонтерську діяльність» [10, с. 261–262]. З таким поглядом слід погодитися, адже здійснення волонтерської діяльності, пов'язаної з пробацією окремими особами, які не є членами волонтерських організацій, але за професійними та моральними якостями здатні здійснювати таку діяльність, є абсолютно виправданим. Слід зазначити, що в Положенні про організа-

цію діяльності волонтерів пробації порядок залучення особи до волонтерської діяльності взагалі не передбачає необхідності уповноваження волонтерської організації. Тобто Законом визначено таку необхідність, а Положенням — ні, що свідчить про невідповідність положень вказаних нормативно-правових актів. Тому вважаємо, що волонтерами пробації можуть бути окремі фізичні особи, як уповноважені певними волонтерськими організаціями, так і за власною ініціативою.

Крім того, згідно зі ст. 21 Закону України «Про пробацію» [3] орган пробації під час виконання покладених на нього завдань взаємодіє в установленому цим Законом та іншими нормативно-правовими актами порядку з державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями. Тобто орган пробації на підставі чинного законодавства під час виконання своїх завдань може співпрацювати з громадськими, релігійними організаціями, церквами, реабілітаційними центрами, благодійними організаціями, лікувальними закладами, не лише тими, які зареєстровані в установленому порядку, а й з тими, діяльність яких не заборонена законом.

Слід зазначити, що в багатьох європейських країнах, відповідні служби пробації у сфері соціально-виховної роботи співпрацюють не стільки з фізичними особами (волонтерами пробації), а з відповідними громадськими та релігійними організаціями, які мають власні програми роботи із засудженими. Тобто соціально-виховну роботу проводить відповідна організація, яка, звичайно, має більший потенціал, ніж окрема фізична особа, а служба пробації здійснює нагляд та контроль за такою діяльністю. Така співпраця здійснюється на підставі договору. Згідно зі ст. 21 Закону така взаємодія повинна здійснюватися на підставі чинного законодавства. Державна установа «Центр пробації» наділений можливостями залучення на договірних засадах сторонніх організацій і підприємств до практичного виконання заходів кримінально-виконавчого характеру та заходів пробації [11]. Проте більш ефективним є засади взаємодії органу пробації та інституцій громадянського суспільства визначити в Законі «Про пробацію» (так само як для волонтерів пробації). У такому разі будуть чітко прописані права та обов'язки сторін, їх відповідальність, межі самостійності відповідних організацій та втручання у їх діяльність, нагляд та контроль з боку органу пробації.

Корисним також є досвід зарубіжних держав (Фінляндії, Норвегії, Данії, Великобританії та інших) щодо створення недержавних пробаційних центрів. Покладення на особу, засуджену до покарання не пов'язаного з позбавленням волі або звільненого від відбування покарання з випробуванням обов'язку відвідувати відповідні центри перекладає здійснення усіх функцій (нагляду, соціально-виховної роботи) на працівників відповідних центрів та значно розвантажує органи пробації. Звичайно, між відповідним центром та органом пробації має бути укладено договір, яким визначено взаємні права та обов'язки сторін, відповідальність центрів за свою діяльність, контроль з боку

органу пробації, що також має бути врегульовано на законодавчому рівні.

При цьому слід зазначити, що ініціатором співпраці органу пробації та певної неурядової організації або волонтера пробації в напрямку спільної реалізації завдань пробації, в першу чергу, має бути орган пробації, оскільки держава повинна зацікавлена в досягненні мети пробації. Свідченням такої зацікавленості можна вважати те, що після набрання чинності Положенням про організацію діяльності волонтерів пробації, затвердженого Міністерством юстиції 17 січня 2017 р., відповідні органи пробації через Інтернет розмістили запрошення до співпраці волонтерів пробації.

Як уже зазначалося, Україна має значний досвід співпраці держави та неурядових організацій у сфері ресоціалізації засуджених. Найбільш активними у цій сфері є релігійні організації та реабілітаційні центри. На загальнодержавному рівні такими організаціями є Душпастирська рада з питань релігійної опіки в пенітенціарній системі України, Християнська міжконфесійна місія «Духовна і благодійна опіка в тюрмах», Асоціація реабілітаційних центрів України та інші. Цими та іншими релігійними організаціями, а також окремими церквами в багатьох містах України створено реабілітаційні центри для колишніх засуджених, проводиться соціально-виховна робота із засудженими у місцях позбавлення волі, а також із особами, звільненими з місць позбавлення волі, здійснюється сприяння в пошуку місця роботи та проживання. Ефективність діяльності релігійних організацій у цій сфері підтверджується як статистичними даними, так і дослідженнями науковців [7; 12; 13; 14]. Так, серед осіб, які проходили реабілітацію у християнських центрах, 90 відсотків не вчиняють повторних злочинів [12].

Що стосується участі релігійних організацій у здійсненні пробації, то слід зазначити, що з'явлення пробації в Європі пов'язане саме з місіонерською діяльністю Церкви у сфері допомоги правопорушникам та в'язням. Так, у Великобританії пробація неформально з'явилася у 1876 році, коли товариство тверезості англіканської церкви отримало невелику суму пожертвувань від волонтера Фредеріка Райнера з метою створення фонду для призначення місіонерів, які допомагали правопорушникам у пошуку роботи. Першим таким місіонером став Джордж Нельсон, який почав співпрацювати з магістратським судом Саусварку. Також у Франції з другої половини XIX ст. лише декільком товариствам, які займалися християнською благодійною діяльністю, було офіційно дозволено надавати підтримку злочинцям під час і після їх ув'язнення [15, с. 102]. І зараз в європейських державах релігійні організації займають значне місце в розробці та реалізації пробаційних програм.

Сьогодні відповідні християнські організації в Україні готові співпрацювати з органами пробації, їх представники та капелани готові виконувати функції волонтерів пробації. Маючи значний досвід роботи із засудженим та колишніми засудженими, вони здатні нада-

вати дієву допомогу працівникам органів пробації як у здійсненні нагляду за відповідними особами, так і у проведенні соціально-виховної роботи з особами, засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, реалізації пробаційних програм щодо осіб звільнених від відбування покарання з випробуванням. Під час здійснення пенітенціарної пробації (підготовки до звільнення осіб, засуджених до обмеження волі та позбавлення волі) співпраця органів пробації з релігійними організаціями є не просто бажаною, а необхідною, адже їх досвід у цій сфері важко переоцінити.

Участь представників релігійних організацій у реалізації пробаційних програм стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, є найменш дослідженою, адже здійснення цього виду пробації розпочалося лише в 2018 році та є абсолютно новим видом впливу на правопорушників, з метою їх ресоціалізації. Відповідно до п. 7 ст. 2 Закону України «Про пробацію» пробаційна програма — це програма, що призначається за рішенням суду особі, звільненій від відбування покарання з випробуванням, та передбачає комплекс заходів, спрямованих на корекцію соціальної поведінки або її окремих проявів, формування соціально сприятливих змін особистості, які можливо об'єктивно перевірити [3]. На думку науковців, для реалізації цього законодавчого положення мало бути створено такі організаційно-правові умови, за яких відповідні програми могли б розроблятися як органами пробації, за погодженням з громадськими, релігійними організаціями, так і безпосередньо громадськими, релігійними організаціями, з наступним затвердженням органом пробації [13, с. 363]. Проте прийняті в цій сфері нормативно-правові акти [16; 17] не врахували таких наукових пропозицій. Відповідно до Порядку розроблення та реалізації пробаційних програм, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 18 січня 2017 р. проекти пробаційних програм розробляються Міністерством юстиції України. Мін'юст може залучати до розроблення проектів пробаційних програм підприємства, установи та організації незалежно від форми власності. Тобто участь громадських та релігійних організацій у розробленні пробаційних програм нормативно визначена. Наказом Міністерства юстиції України від 1 червня 2017 р. № 1913/7 сформовано робочу групу з питань розроблення та реалізації пробаційних програм, у складі якої 17 представників органів державної влади, 13 представників наукових та навчальних закладів, а також 10 представників громадських та релігійних організацій. Проте можливості реалізації альтернативних недержавних програм законодавством не передбачено. На жаль, у цьому випадку Україна не скористалася позитивним досвідом зарубіжних країн.

На сьогодні Мін'юстом затверджено шість пробаційних програм, які вже виконуються в Україні: «Подолання агресивної поведінки», «Попередження вживання психоактивних речовин», «Зміна посткримінального мислення» розроблені окремо для повнолітніх та неповнолітніх правопорушників. Слід зазначити, що програми спрямовані на

безпосередню співпрацю правопорушника з офіцером органу пробації, який може залучати до проведення відповідних занять волонтерів пробації, підприємства, установи та організації, незалежно від форми власності. Зміст кожного заняття безпосередньо розроблено в програмі та вимагає певних психологічних знань. Участь інших осіб (фахівців) у реалізації пробаційної програми здійснюється виключно у рамках заходів, передбачених пробаційною програмою. Проте навряд чи реалізація працівником органу пробації програми щодо попередження вживання психоактивних речовин реально здатна допомогти наркозалежній особі. Як слушно зазначає М. В. Палій, не можна не відзначити значний потенціал християнських церков у протидії наркоманії та відповідно злочинам у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, у тому числі в установах виконання покарання. На цей час у кожній області України фактично працює близько 20-ти релігійних центрів соціальної реабілітації наркозалежних, які в середньому обслуговують по 600 осіб на рік. Переважна більшість осіб, які проходять реабілітацію у цих центрах, — раніше засуджені (за результатами нашого дослідження — близько 85 %). Термін реабілітації становить від одного місяця до одного року. З тих, які звертаються за допомогою, до повноцінного життя повертаються не менше 30 % (під повноцінним життям ми розуміємо створення або відновлення шлюбу, працевлаштування, отримання освіти, активну благодійницьку діяльність та громадянську позицію). А це високий показник стосовно інших способів звільнення від наркозалежності [13, с. 364]. Такий самий потенціал мають і реабілітаційні центри для колишніх засуджених. Надання можливості Асоціації реабілітаційних центрів України, в яку входять християнські реабілітаційні центри різного напрямку, розробляти пробаційні програми, які були б альтернативою державним програмам, значно підвищить потенціал пробації в Україні. Звичайно, призначення пробаційних програм, розроблених релігійними організаціями, має здійснюватися за згодою засудженого із врахуванням його віросповідання.

Взагалі слід погодитися із думкою М. В. Палія щодо надання можливості засудженому самому обирати вид пробаційної програми [13, с. 363]. Тобто особі має бути роз'яснено її обов'язок пройти певну пробаційну програму як умову її звільнення та роз'яснено зміст кожної програми і заходів її реалізації та надано реальну можливість самому обрати конкретну програму, яка призначається судом у вироку. Проте у зв'язку з тим, що законодавством не передбачено визначення судом виду пробаційної програми, у вироках вид пробаційної програми не вказується. Вид пробаційної програми визначається працівником уповноваженого органу з питань пробації, відповідно до виявлених факторів ризику за результатами оцінки вчинення повторного кримінального правопорушення. За таких умов думка суб'єкта пробації щодо визначення йому пробаційної програми взагалі не враховується. Звичайно, якщо законодавчо буде встановлено можливість розроблення та реалізації альтернативних недержавних пробаційних програм,

то обов'язок визначення конкретного виду пробаційної програми має бути покладено саме на суд.

У цьому аспекті дуже цікавим є досвід Норвегії. Так пробаційна програма (в тому числі і для умовно-достроково звільнених осіб) розробляється самою засудженою особою, в якій вона, враховуючи свої побажання, планує подальші соціальні кроки, а саме: навчання, працевлаштування, реінтеграцію в соціум. При цьому органи пробації корегують ці програми залежно від державних стандартів та долучають до їх реалізації інші органи державної влади, органи місцевого самоврядування, громадські та релігійні організації [18].

Формальний підхід державних органів до здійснення пробації нівелиює саму концепцію пробації. Тому ефективність застосування пробації в Україні напряму залежить від зацікавленості усіх учасників в досягненні мети пробації. Якщо усі члени українського суспільства не будуть прагнути до ресоціалізації осіб, які вчиняють злочини, жодні найкраще розроблені заходи не дадуть результату і мета забезпечення безпеки суспільства не буде досягнута. Вважаємо, що сьогодні найбільш мотивованими в цьому напрямку є саме релігійні організації та їх потенціал має бути у повному обсязі використаний під час реалізації державної політики у сфері пробації.

Ефективність діяльності християнських релігійних організацій та церков у сфері ресоціалізації засуджених осіб та протидії злочинності пояснюється саме зміною світогляду, а не просто зниженням ризиків прояву девіантної поведінки. Формування в людей на основі Слова Божого світоглядних орієнтирів щодо сенсу життя, місця людини в цьому світі та її відносин з Богом, усвідомлення власної гріховності та зіпсованості, пробудження щирої віри та прийняття Ісуса Христа як особистого Спасителя кардинально та остаточно змінює світогляд людей. Така людина не просто не вчиняє злочинів у майбутньому, а, як вже було вказано, повертається або наvertsється до повноцінного життя та стає соціально корисною. Тому взаємодія з релігійними організаціями має неабиякий потенціал у досягненні мети пробації. Представники релігійних організацій, які працюють у сфері протидії злочинності, тюремні капелани цілком відповідають усім вимогам, що ставляться до волонтерів пробації, — здатність до волонтерської діяльності на добровільній, безоплатній основі з врахуванням мотивації та досвіду роботи.

Звичайно, будь-яка співпраця органу пробації з релігійними організаціями та церквами може здійснюватися лише за добровільної згоди суб'єкта пробації, враховуючи право особи на свободу віросповідання.

Список використаних джерел

1. Алексеев І. С. Історико-правовий розвиток та законодавча регламентація поняття «пробація». *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». Вип. 5. Том 2. 2017. С. 82–85.
2. Ягунов Д. В. Що стоїть на заваді створення служби пробації в Україні? (до питання про створення національної моделі пробації). *Актуаль-*

- ні проблеми європейської інтеграції. Вип. шостий / за ред. Д. Ягунова. Одеса : Фенікс, 2011. С. 146–173.
3. Про пробацію : Закон України від 05.02.2015 р. № 160–VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 30. Ст. 93.
  4. Остапчук Л. Г. Служба пробації або ребрендинг кримінально-виконавчої інспекції України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2015. № 3. С. 162–170.
  5. Дука О. А. Особливості розвитку професійної компетентності персоналу органу пробації. *Вісник післядипломної освіти*. Серія: Педагогічні науки. 2017. Вип. 4. С. 63–75.
  6. Туляков В. Шляхи гармонізації кримінального законодавства. *Актуальні проблеми європейської інтеграції*. Вип. п'ятий / за ред. Д. В. Ягунова. Одеса, 2009. 262с.
  7. Калашник Н. С. Взаємодія інституцій держави та громадянського суспільства в реалізації політики внутрішньої національної безпеки (приклад Данії). *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. Серія «Державне управління». 2018. № 1. С. 75–80.
  8. Про затвердження Положення про організацію діяльності волонтерів пробації : наказ Міністерства юстиції України від 17.01.2017 р. № 98/5. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://bit.ly/2KqmcR2>.
  9. Про волонтерську діяльність : Закон України 19.04.2011 р. № 3236–VI. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://bit.ly/2LYCTpT>.
  10. Яковець Д. С. Правове регулювання волонтерства в пробації та шляхи його удосконалення. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2016. № 1 (12). С. 257–267.
  11. Про затвердження Положення про Державну установу «Центр пробації» : наказ Міністерства юстиції України від 28.12.2017 р. № 4322/5. *Косівська районна державна адміністрація Івано-Франківської області*. URL : <https://bit.ly/33js7Ae>.
  12. Виноградов В. В. Українське євангельське капеланство. *Протестанти — надбання України (короткий огляд)*. Асоціація «Поклик». К., 2017. 34с.
  13. Палій М. В. Пробація та капеланство як нові перспективи взаємодії державних та релігійних інститутів у протидії злочинності в Україні. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 1 (4). С. 355–367.
  14. Палій М. В., Коренюк А. А. Нормативно-правове забезпечення взаємодії органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 277–280.
  15. Ягунов Д. В. Європейські правила пробації: переклад, тлумачення та допоміжні матеріали. Одеса : Фенікс, 2013. 236 с.
  16. Про затвердження Порядку розроблення та реалізації пробаційних програм : постанова Кабінету Міністрів України від 18.01.2017 р. № 24. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://bit.ly/2Kohq6M>.
  17. Про затвердження Переліку заходів щодо реалізації пробаційних програм : наказ Міністерства юстиції України від 28.03.2018 р.

№ 926/5. Верховна Рада України. Законодавство України.
URL : <https://bit.ly/2ODuFpC>.

18. Тимофеев М. Т. Обзор законодательства скандинавских и балтийских стран по службе пробации (уголовному надзору). Санкт-Петербург, 2005. 220 с.

Надійшла до редакції 02.02.2019

Nikiforova, T. I. Interaction of the Probation Service and Civil Society Institutions in the Implementation of Probation Tasks

The current national legislation, which regulates the organization and implementation of probation in Ukraine in terms of regulating the cooperation of the probation service with civil society institutions, is analyzed. It has been established that such cooperation is possible by involving volunteers in probation in carrying out tasks related to the supervision of convicts and the implementation of social and educational work with them, as well as interaction on a contractual basis with enterprises, institutions and organizations irrespective of the forms of ownership. The disadvantages of such regulation are revealed, including the discrepancy between the norms of the Law of Ukraine «On Probation» and the Regulation on the organization of volunteers' probation activities in terms of involving volunteers in cooperation. The Law «On Probation» proposes to regulate the principles of cooperation of the probation service with public and religious organizations with the definition of mutual rights and responsibilities, responsibility, supervision and control over the activities of the relevant organizations in the field of probation by the probation service. The prospects and effectiveness of cooperation of the probation service with religious organizations, especially with regard to the implementation of social and educational work with the convicts, are analyzed, on the basis of foreign experience and experience of cooperation of state service and religious organizations in the sphere of resocialization of convicts and ensuring public safety. It is concluded that the actual introduction of probation (not the formal implementation of the relevant legislative provisions, but the actual cooperation with the person who committed the crime, aimed at preventing her from committing new crimes without isolating her from society, and vice versa with a real involvement in social processes) is impossible without the close cooperation of probation service with civil society institutions. It is proposed at the legislative level to strengthen the possibility of the development and implementation of non-state alternative probation programs by religious organizations of non-prisoners with probation.

Keywords: probation, probation program, volunteer for probation, chaplain, community, civil society institutions, public organizations, religious organizations.

